

Бондар Ю.В.*

СВОБОДА СЛОВА ЯК ЧИННИК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті аналізуються вплив глобалізації, світових інформаційних процесів на розвиток демократичної політичної культури, забезпечення інформаційних прав громадян, свободи слова в Україні, проблеми і завдання сучасної державної інформаційної політики.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, національний інформаційний простір, свобода слова.

В статье анализируются влияние глобализации, мировых информационных процессов на развитие демократической политической культуры, обеспечение информационных прав граждан, свободы слова в Украине, проблемы и задачи современной информационной политики.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, национальное информационное пространство, свобода слова.

The article analyzes the impact of globalization and the world's information processes in the development of democratic political culture; how information supports citizen's rights and freedom of speech in Ukraine; problems and challenges of modern information policy.

Key words: information, information security, national information space, freedom of speech.

Революційні зміни в інформаційно-комунікативній сфері, вибуховий розвиток нових інформаційних технологій зумовлюють подальше зростання ролі інформації, яка стає одним з наріжних факторів соціально-економічного та духовного розвитку окремих держав і людства в цілому.

Позначилась й інша (не менш важлива) тенденція – до посилення інформаційного протиборства між державами та коаліціями держав, що актуалізує проблему захисту національного інформаційного простору. Ці процеси стосуються усіх країн, однак вкрай важливі для держав так званого перехідного суспільства, з нестабільною політичною і економічною ситуацією, до котрих належить і Україна.

Геополітичне і регіональне становище України зумовлює політичні, економічні та інші інтереси до неї з боку провідних та суміжних країн, що загострює питання національної, втім числі інформаційної безпеки [1].

Нерозвиненість, а відтак слабкість і незахищеність суб'єктів українського інформаційного ринку, інформаційно-комунікативної системи України, національного інформаційного простору в цілому призводить до агресивного входження в нього сторонніх учасників ринку зі значно потужнішою матеріально-технічною базою, технологічними і

* кандидат політичних наук, Вчений секретар державного підприємства «Український науково-дослідний навчальний центр» Держспоживстандарту України

фінансовими можливостями, зі своєю ідеологією і завданнями в тім числі силової глобалізації, що створює умови для інформаційного маніпулювання свідомістю українців, ефективного застосування з тією чи іншою метою інформаційних технологій впливу. Простежується тенденція і подальшого цільового витіснення України з ринку інформаційних продуктів і послуг [2].

Утвердження українських інтересів в інформаційній сфері потребує вироблення цілісної стратегії реформування інформаційно-комунікативної системи України, яка б забезпечувала захист національних пріоритетів, самобутності, інформаційного суверенітету і водночас інтеграцію в європейський та глобальний інформаційний простір, інформаційну співпрацю з демократичним суспільствами.

Наріжно важливою умовою повноцінного існування національного інформаційного простору є і забезпечення інформаційних прав громадян і суспільства в цілому, свобода слова, яку слід розглядати як чинник національної інформаційної безпеки, складову демократичної політичної культури, у контексті суспільної самодостатності і національного блага.

Вільне циркулювання інформації, її відкритість є умовою демократичного розвитку суспільства, основою демократії.

Без об'єктивної, повної інформації неможливо зробити правильний усвідомлений вибір, оцінити суспільні процеси чи діяльність уряду [3].

Конституція України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Конституцією передбачено також і виключний перелік підстав, за якими особа може бути обмежена в праві вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.

Втім попри утвердження свободи слова, є підстави все ж говорити і про загрози принципам інформаційних відносин в українському суспільстві [4].

Кризові явища, що загострилися впродовж останніх років, зумовили звуження сегменту інформаційної продукції та послуг вітчизняних виробників у загальній структурі українського інформаційного ринку. Спостерігається падіння накладів друкованих видань, витіснення з національного телерадіопростору продукції власне українських телерадіовиробників, стагнація базових інформаційних ресурсів, подальше узалежнення української інформаційної сфери від зарубіжних постачальників обладнання та матеріалів, відставання в опануванні сучасних інформаційних технологій, що створює загрози для забезпечення права громадян і суспільства на отримання об'єктивної, повної, достовірної інформації.

Багато питань стосовно національного інформаційного простору України було і залишається неврегульованими, невирішеними. Основними з них є: недостатня правова визначеність взаємовідносин держави і ЗМІ, між державними та приватними ЗМІ, новими засобами масової інформації (комунікації), між власниками і журналістськими колективами; слабка обґрунтованість відповідного захисту національного інформаційного простору; низький рівень демократизації ЗМІ в умовах переходу від тоталітарної моделі держави до демократичної.

Аналіз правового застосування законодавства щодо забезпечення свободи слова, реальних умов функціонування ЗМІ в Україні дає підстави говорити, про численні порушення основних принципів інформаційних відносин, які, згідно із законодавством, мали б гарантувати відкритість, доступність, свободу обміну, об'єктивність, повноту і точність, законність одержання, використання, поширення і зберігання інформації. Означені пи-

тання стали темою, зокрема, парламентських слухань «Про стан свободи слова в регіональних ЗМІ», що відбулися наприкінці 2009 року.

Учасники слухань засвідчили факти обмеження свободи слова в Україні, які проявляються в цензуруванні інформації, забороні висвітлення певних тем, персоналій і подій, у залякуваннях, нападах і побитті журналістів, у судових переслідуваннях ЗМІ, в обмеженні доступу до інформації і звуженні можливостей такого доступу. Фактором обмеження свободи слова в Україні, на думку самих журналістів, є й продовження існування системи державних та комунальних ЗМІ, часто монопольне становище держави на ринку послуг поширення інформації, друкованої продукції. В цілому спроби контролю ЗМІ здійснюються у кількох площинах, основні з яких можна визначити як: владно-державна, владно-кримінальна та владно-олігархічна (засновників).

Залежність від політичних впливів й інтересів власників загострює питання і власне об'єктивності, виваженості й доступності інформації. На гостроту проблеми звернула увагу і Рада Національної безпеки та оборони України. У своєму рішенні від 11 вересня 2009 року Рада констатувала недооцінку негативних інформаційних впливів, що «спричинили ризик обмеження доступу громадян до інформації, передумови для спроб маніпулювання суспільною свідомістю, розповсюдження недостовірної інформації про Україну за кордоном, що призвело до послаблення захищеності національних інтересів в Україні, створило загрозу її національної безпеки».

В Україні свобода слова тісно пов'язана зі свободою рідного слова [5].

Мова — один з наріжних факторів етнічної самоідентифікації, інструментарій мислення. Руйнування, розмивання його призводить до руйнування самої здатності мислити самостійно. Мова, на переконання дослідників, — це своєрідна кодова система, де зосереджена духовна, світоглядна, історична інформація, праоснова етносу, нації. Розвиток мови, повноцінне її функціонування — предмет і умова національної безпеки. Кожне слово (навіть літера) наповнене певним сенсом, він може суттєво змістовно різнитися і в найспорідненіших мовах, не кажучи вже про далекі. Свідомо не точно поширене чи зумисне спотворене слово (інформація) — засіб впливу, що за дією може бути співставним в тім числі із силовими. З іншого боку — своєрідність, несхожість, багатство мови забезпечує національні інтереси.

Мусимо констатувати, що цьому аспекту національної інформаційної політики в Україні (на відміну від тих же держав Прибалтики чи Росії) приділяють недостатню увагу. Не сприяють утвердженню зваженої державної політики в мовному питанні й політики, які використовують мовне питання зі спекулятивною політичною метою.

На наше переконання, цілісність національної політики (в тім числі і в інформаційній сфері) передбачає врахування регіональних особливостей та відмінностей.

Говорячи про регіональну інформаційну політику, маємо на увазі насамперед дві обставини. Перша — необхідність безумовного забезпечення загальнонаціональних інтересів на регіональному рівні. Друга — необхідність забезпечення інформаційних потреб громадян з врахуванням їхніх інтересів, і навіть регіонального менталітету. Держава повинна створити комфортні умови для вільного поширення інформації як державною мовою, так і мовами національних меншин у місцях їх компактного проживання, функціонування національних ЗМІ — без створення особливих умов (в тім числі законодавчих) для котрогось із них.

В Україні мовами національних меншин виходять друком сотні загальноукраїнських та регіональних видань, створенні національні телерадіоредакції, існує державне спеціалізоване книжкове видавництво «Етнос». Однак ця робота потребує осячення і, на наш

погляд, у позитивному сенсі наступальності. Держава має бути основним гравцем у регіональній інформаційній політиці, визначати і спрямовувати її, не поступаючися загальнонаціональними інтересами. Для цього необхідно задіювати увесь комплекс нормативно-правових, програмно-цільових та організаційно розпорядчих державних рішень.

Процеси глобалізації, новітні виклики і загрози потребують посилення ролі держави у формуванні національного інформаційного простору, вироблення і реалізації комплексної концепції його розвитку, задіяння балансу протекціоністських та ринкових механізмів з метою розбудови національного інформаційного простору.

Необхідною умовою входження України у глобальний інформаційний простір є узгодження національно-правової бази з міжнародним законодавством в інформаційній сфері, унормування міждержавних відносин і взаємодії щодо інформаційної діяльності, зокрема, щодо забезпечення інформаційної безпеки. Законодавчого окреслення потребує коло зовнішніх та внутрішніх інформаційних загроз. Правового закріплення потребує і власне поняття національного інформаційного суверенітету, визначення його меж, компетенцій держави щодо його захисту, створення і застосування механізму протидії посяганням на інформаційний суверенітет, забезпечення інформаційних свобод, свободи слова як чинника інформаційної безпеки.

Література

1. Бондар Ю. В. Поле битви – інформаційний простір. – К.: МАУП, 2006. – 152 с.
2. Бондар Ю. В. Свобода слова: українська мірка: Наук. вид. – К.: МАУП, 2004. – 144 с.
3. Бондар Ю. В. Свобода слова: вибір-2004: Наук. вид. – К.: МАУП, 2005. – 120 с.
4. Бондар Ю. В. Граблі несвободи\ Віталій Довгич// Темник – латентний циркуляр: Джерала до історії цензури в Україні. – К.: МАУП, 2005. - С. 3-10.
5. Бондар Ю. В. Плюси і мінуси глобалізації (інформаційний аспект)// Україна на шляху до Європи: Монографія. – К.: Етнос, 2006. – С. 179 - 212.